

NEJEN O MORÁLCE EXILU V PUBLICISTICE JAROSLAVA STRNADA

MICHAL ČURÍN

ČURÍN, Michal: *Beyond the Morality of Exile: Jaroslav Strnad's Journalistic Oeuvre*, 2025, Vol. 7, Issue 2, pp. 11 – 20. DOI: 10.17846/CEV.2025.07.2.11-20.

ABSTRACT: The study analyses journalistic texts by the exiled Czech writer Jaroslav Strnad published in *Zpravodaj* (Zurich). Strnad repeatedly thematized exile, defining consistent moral frameworks for exiles and those in Czechoslovakia. Controversies arose from confronting these norms with real-life stories and political events. His journalism focuses on key, still relevant themes: ex-communists in dissent/politics post-1989, Sudeten German collective guilt, and citizens' responsibility under normalization. Strnad adeptly balances understanding of individual contexts with uncompromising emphasis on personal responsibility, which cannot be relativized or excused.

KEYWORDS: Jaroslav Strnad. Exile. Journalism. Morality. Czechoslovakia.

Hodnotový systém, který si Jaroslav Strnad (1918 – 2000) osvojil během dospívání pod vlivem rodinného prostředí a školního vzdělávání, zůstal určující pro jeho postoje po celý život, a to navzdory mnohým osobním útrapám a opakovaným konfliktům s názorovými oponenty. Toto pevné hodnotové ukotvení, jak se odráží v jeho beletristické i publicistické tvorbě, je hluboce spjato s ideály první Československé republiky. Autor na ní oceňuje zejména důraz na pluralitní a demokratický způsob vlády, zákonnost a – v kontextu dobových a regionálních poměrů – vysokou míru ochrany etnických a národnostních menšin (srov. Slavík 1990, Strnad – Strmiska 1999).

První velký zásah do Strnadova života byl spojen s nacistickou okupací Čech a Moravy. Po uzavření vysokých škol musel přerušit právnická studia, zapojil se do ilegální činnosti, což vedlo k jeho uvěznění v koncentračním táboře Dachau. Konec druhé světové války přinesl možnost znovu nastoupit studia práv. Po absolutoriu se stal soudním čekatelem, avšak kariéru mu překazilo nastolení komunistické diktatury. Opět se Strnad pro svou činnost dostal do konfliktu s režimem a po krátkém věznění, s vyhlídkou na budoucí mnohaletý trest, zvolil exil. Zanedlouho získal azyl ve Švýcarsku, kde žil do konce života. Působil do roku 1970 jako redaktor v rozhlasové stanici Svobodná Evropa, spolupracoval s exilovými nakladatelstvími (zejm. Konfrontace, 68 Publishers) a přispíval do exilových periodik.

Jaroslav Strnad se věnoval tvorbě všech druhů krásné literatury. Už ve čtyřicátých letech vznikly básně inspirované prožitkem koncentračního tábora, psal pohádky, dramata scénická i rozhlasová a kratší prozaické útvary. Vrcholem jeho tvorby je pět románů *Job* (1976), *Prohry* (1982), *Zrcadlení* (1994), *Cesta do Damašku* (1994) a *Šíma* (2003). Ve svých textech často čerpal z autopsie, jejich příznačným rysem je soustředění na etické normy a prověřování jejich oprávněnosti, životaschopnosti v mezních životních situacích.

V letech 1974 až 1990 Jaroslav Strnad redakčně vedl curyšský exilový měsíčník *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* (vycházející nepřetržitě od roku 1968 do současnosti). *Zpravodaj* plnil funkci tiskového orgánu svazu, který zastřešoval samostatné spolky českých a slovenských krajanů ve Švýcarsku. Vedle zpráv z oblasti spolkového života a užitečných informací pro nově příchozí azylanty ve Švýcarsku se pod Strnadovým vlivem zaměřil na aktuální publicistiku, přinášel zprávy a komentáře k situaci v Československu i ke světovému dění. Více prostoru a systematickou podporu v podobě stálých rubrik získala krásná literatura vydávaná zejména v exilových nakladatelstvích.

Jaroslav Strnad mezi lety 1973 a 1998 aktivně přispíval do časopisu vlastními texty. Jednalo se o široké spektrum útvarů od úvah, reflexí aktuálních událostí, jež zpravidla směřovaly k širším závěrům o morálce, svědomí či identitě, po fejetony s obecnějšími, nadčasovými tématy. Aktuální beletristické produkci se věnoval jednak pod svým jménem, jednak pod pseudonymem Pavel Řehoř coby součást stálé rubriky *Sloupek Pavla Řehoře*. Sporadicky se objevovaly Strnadovy kratší beletristické texty, případně ukázky z jeho rozsáhlejších románových textů. Pod pseudonymem Jaroslav Kujeba uveřejňoval satirické povídky pranýřující poměry v exilu, obecné lidské chyby a slabosti, nejčastěji však zesměšňoval realitu normalizačního Československa.

Pro období Strnadova redakčního působení je typický důraz na názorovou pluralitu publikovaných příspěvků a otevřenost k diskusi se čtenáři. *Zpravodaj* se vymezoval proti označování za levicový či pravicový: „[...] přikláníme se jednou doleva, a podruhé doprava – nikoli však proto, že bychom dávali zapravdu levici nebo pravici, nýbrž prostě proto, že pokládáme něco za správné [...]“ (Strnad 1977). Jedno hodnotové východisko však považoval Strnad za nezměnitelné, a to byl striktní antikomunismus spojený s vědomým úsilím o odstranění diktatury v Československu (Strnad 1990).

„SVOBODA, TO JE PŘEDEVŠÍM NEOHRANIČENÁ MOŽNOST VÁŽIT A ZVOLIT.“

K pojetí exilu a morálky exulanta se Strnad ve svých textech vracel opakovaně. Především cítil potřebu vymezit důvody opuštění vlasti, jež se mu staly podkladem pro uvažování o dalším fungování uprchlíků v cizině. Stanovuje dvojí hledisko: časové a založené na motivech odchodu ze země. Exulantem je pro něj jedinec opouštějící svou vlast nuceně z důvodu náboženského nebo politického přesvědčení, tedy se jedná o *vyhnance*, *vyhoštěnce*. Emigrant naproti tomu volí dobrovolný odchod za účelem lepšího života jinde, bere si s sebou „[...] ne *Bibli Kralickou*, *Labyrint světa*, nýbrž svůj majetek [...]“ (Strnad 1992). Časové hledisko je patrné v hodnocení uprchlických vln. První vlna exulantů po roce 1948 byla ke svému odchodu motivována upřímnou snahou žít ve svobodě, bez rizika zatčení, uvěznění, nebo dokonce smrti. Exulanty poháněl především strach. Zato v dalších uprchlických vlnách, posrpnové a normalizační, již Strnad identifikuje více dobrodruhů a prospěchářů toužících po lepším a snadnějším životě, tedy *hospodářských uprchlíků*.

Exil není charakterizován ztrátou domova a nalezením domova nového. Je to spíše bolestně pociťované bezdomoví, které nelze zahojit rétorickým včleněním pod vyšší identitní konstrukty. Strnadovi sice myšlenka evropanství imponuje, ke společné identitě Evropana však většina obyvatel starého kontinentu podle jeho soudu ještě zdaleka nedospěla, a nemůže se tak stát substitucí identity národní. Exulanti nejsou ani tak sklíčení lítostí, že opustili svou vlast, ale daleko spíše steskem způsobeným osamoceností. Není to nedostatek lidí, se kterými by mohl uprchlík přijít do styku, je to absence jedinců, kteří by mu mohli porozumět. Strnad je skeptický ohledně představy úplné asimilace v novém prostředí. Za klíčové pro vývoj každého individua považuje období dětství a dospívání, kdy získává první a určující zkušenosti s kulturou, dějinami, jazykem a hodnotami, jež jsou specifické pro každý národ a nejsou vzájemně přenositelné. Přestože vzhledem nejsou noví obyvatelé odlišitelní od starousedlíků, třebaže by zvládli dokonale řeč svých hostitelů, zůstanou přesto stále cizinci, jejichž jinakost bude rozpoznávána a připomínána. Stesky, které směřují mnozí exulanti ke svým novým spoluobčanům ohledně neschopnosti pochopit a přijmout jejich těžce nabyté zkušenosti, ocenit jejich životní příběhy a pohled na situaci v původní domovině, mohou být sice pochopitelné, ale jsou ve světle výše uvedeného bezpředmětné.¹ Odstranění

¹ Skepsi z nepochopení a nepřijetí exulanta švýcarskou společností, bolestné procitnutí z představy úplného začlenění a sounáležitosti po desítkách let života uvnitř malé komunity beletristickou formou reflektoval autor také ve svém románu *Zrcadlení*.

těchto iluzí a očekávání lze považovat sice za nepříjemnou, ale nezbytnou proceduru k nalezení vlastní pozice v cizím prostředí, jež nebude zatížena neproduktivními resentimenty: „Naše zvyky nejsou jejich zvyky, jejich řeč, byť ji ovládneme sebelíp, nebude řečí naší. Namlouváme-li si něco jiného, podléháme sebeklamu“ (Strnad 1974b).

Deziluze uprchlíků z vlastní situace v novém domově totiž podle Strnada mimo jiné pramení z přehnané sebedůvěry a představy o vlastní výjimečnosti a důležitosti, což se projevuje v nedostatku vděku Švýcarům za poskytnutí azylu (Strnad 1984). Příležitost žít svobodně bez hrozby vězení, možnost projevat své postoje zcela volně beze strachu z následků a čerpat nezbytnou podporu pro základní živobytí jsou dostatečné důvody pro opakované soukromé či veřejné proklamace vděčnosti. Naproti tomu neexistuje žádný nárok na zajištění komfortního živobytí, výnosného zaměstnání nebo přizpůsobení se požadavkům a zvyklostem nově příchozích. Strnad si samozřejmě uvědomuje, že ve Švýcarsku stejně jako v každém jiném společenství jsou problémoví jedinci, jejichž postoj k uprchlíkům není vždy příkladný. Také některé instituce a orgány by mohly fungovat lépe a vstřícněji. Tyto drobné nepříjemnosti, jimž mohou být příchozí vystaveni, jsou však neporovnatelné s výhodami, které exulantům pobyt ve svobodné zemi přináší. Jsou to naopak uprchlíci, kteří se musí přizpůsobit jazyku, zvykům, pracovnímu tempu svých nových spoluobčanů. Očekávat opak by bylo pomýlené a neucitvé. Svoboda vyjadřování, po níž mnozí ve vlasti toužili, je však ve svobodném státě spojena se ztrátou významnosti projevů i mluvčích, neboť je možné sdělovat cokoli, ale schází publikum, které by bylo připraveno naslouchat (Strnad 1976).

Morálce exulantů a emigrantů se Strnad věnoval systematicky. Jednalo se jednak o satirické šlehy publikované pod pseudonymem Jaroslav Kujeba zacílené na sebestřednost, přehnané sebedůvěrou a nerealistická očekávání uprchlíků (Kujeba 1974a, Kujeba 1974b), ziskuchtivost a snahu pojistit si majetek v opuštěné vlasti i po emigraci (Kujeba 1975) nebo spolupráci s československou zahraniční rozvědkou za účelem vlastního obohacení² (Kujeba 1979) ad. Jednak pod vlastním jménem publikované úvahy a reflexe dobových událostí, v nichž se razantně stavěl vůči jevům, které považoval za neslučitelné s postavením uprchlíka z komunistického státu.

Impulsem k morálním apelům se stala politika československé vlády, která od roku 1977 umožňovala emigrantům za splnění určitých podmínek vypořádat svůj vztah s republikou, a ti tak mohli navštěvovat ČSSR bez obavy z trestního stíhání. Od emigrantů se bez ohledu na budoucí status (tzv. upravení vztahu nebo vyvázání ze státního svazku) vyžadovalo nepůsobit jakkoli proti zájmům socialistického státu. Byla to také příležitost pro československou zpravodajskou službu získávat informace a působit na uprchlíky. Jaroslav Strnad ústupky vládnoucímu režimu, přistoupení na jeho pravidla hry, považoval za nemorální. Byl si vědom toho, že jeho zásadové postoje mohou části publika připadat příliš přísné, ale i přesto z nich neslevil. Jakákoliv spolupráce s režimem nenávratně poškozují samotné spolupracující a pošlapává ty dobré činy, které předtím udělali: „Prodali lepší část své osobnosti chytačům duší jako Peter Schlemihl svůj stín“ (Strnad 1979a). Ti, kteří třeba motivováni steskem po domově zvolí cestu kolaborace s režimem prostřednictvím žádosti o pardonování svého útěku za hranice cestou milosti prezidenta, provozují *morálně pochybný podnik*. Cílem exilu má být zpretrhání veškerých vazeb s režimem, nikoli stát se podílníkem na akci, jejímž účelem je rozklížit zahraniční opozici. Výrok o takových jedincích je pak kategorický: „[...] je naprosto nemorální, když se politický uprchlík uchází o milost [...], takový člověk neměl důvod utíkat, takový člověk [...] mezi slušné politické exulanty nepatří“ (J.S. 1981).

Jaroslav Strnad také prostřednictvím svého alter ega Pavla Řehoře vstupuje do polemiky, která se nejen na stránkách *Zpravodaje* rozhořela ohledně vydávání pamětí komunistických špiónů

² Jedná se mj. o obrácený motiv z výše zmiňovaného románu *Zrcadlení*, jehož hrdina, je terorizován domnělými telefonáty zpravodajců, které způsobí jeho psychický rozklad.

Ladislava Bittmana a Josefa Frolíka (Řehoř 1982a). Na argumenty názorových oponentů podporujících prospěšnost publikace těchto textů snahou o rozšíření povědomí o praktikách Státní bezpečnosti mezi exilovou komunitou, odpovídá Strnad skepticky stran nulové přidané hodnoty informací, které už jsou beztak obecně známy. Za problematické považuje především poskytnutí publikačního prostoru jedincům, kteří aktivně pomáhali budovat a upevňovat komunistický režim v Československu, již se podíleli na jeho nezákonných praktikách. Nevěří v upřímnou snahu agentů odstříhnout se od svých bývalých činů a činit pokání, jako spíše kamuflovat a omlouvat svoji nezpochybnitelnou roli na zločinech. Motivaci pro vydávání jejich textů spatřuje v zaručeném komerčním úspěchu těchto knih, neboť jsou vyhledávány čtenáři pro svůj senzační či skandální obsah. A ospravedlnění spočívající v tvrzení, že finance takto získané budou použity na vydání méně prodejných titulů, podle něj neobstojí: „Nejzákladnější morálka exulanta pláče přítom v koutě“ (Řehoř 1982b).

„ZBYLI ŠVEJKOVÉ, ULEJVAJÍCÍ SE OD PRÁCE JAK SE DÁ, NICMÉNĚ VŠAK ZASTÁVAJÍCÍ FUNKCE ...“

Strnad klade na exulanty a emigranty jasné definované nároky na chování, které ostře rozlišují mezi dobrem a zlem. Stejně nekompromisně vystupuje i směrem k obyvatelstvu v Československu. Pád vojenské junty v Řecku jej přivádí k úvaze nad případnými okolnostmi pádu diktatur komunistických (Strnad 1974a). Ze srovnání pravicových a levicových totalitních režimů mu vychází poznatek, že pravicové diktatury stojí a padají se svými silnými vůdci a že zpravidla nepřežijí dlouho po jejich skonu. Naproti tomu komunistická ideologie je postavena na nerealizovatelném cíli rovnosti všech, což je myšlenka natolik lákavá, že neustále nachází dostatek ochotných přívrženců, kteří za ni chtějí bojovat. Tím je oproštěná od konkrétních politiků a přežije jejich smrt. Existuje tedy vůbec nějaký recept, jak komunistickou diktaturu porazit? Strnad spatřuje jeho náznak ve vzepětí československé občanské společnosti, která odmítala spolupracovat s okupačními vojsky po srpnu 1968. Ochota k odvaze pasivního odporu v duchu Gándhího vydržela jen necelý rok. „Pak zvítězila u většiny nutnost žít, ale, bohužel, i touha postavit si chatu, prát automatickou pračkou a mít v mrazničce kdykoli pro párty po ruce kostky ledu. Také ovšem ohled na štěstí potomků“ (ibid.).

Strnad si váží těch, kteří zůstali v Československu a za cenu osobních a profesních ztrát si zachovali morální integritu a s režimem nekolaborovali. Přidává v duchu Solženicynových myšlenek návod, jak režim rozložit: totiž ani v nejmenším se nepodílet na legitimizaci a podpoře establishmentu účastí na schůzích, průvodech, filmových představeních, všech veřejných projevech atd. Nelze v této souvislosti pominout známý fejeton Ludvíka Vaculíka Poznámky o statečnosti z prosince 1978 (v roce následujícím otištěný ve *Zpravodaji* včetně odmítavé reakce Václava Havla na něj), jenž vyvolal bouřlivou publikační odezvu v disentu i v exilových periodikách. K otázce hrdinství a rozměru snesitelného utrpení jako následku aktivního vystoupení proti režimu se vyjadřuje i Strnad a s Vaculíkem v některých aspektech zastávají souhlasná stanoviska. Vaculík identifikuje v normalizované společnosti nebezpečí plynoucí ze všeobecného dohledu a dozoru nad obyvatelstvem ze strany vládnoucí moci, na rozdíl od brutálního počínání mladého režimu uchvátivšího moc na počátku 50. let. Hrdinství je souzeno nemnohým, a právě jen někteří jsou připraveni snášet očekávatelné reakce režimu. Nelze požadovat po většině společnosti, aby tyto útrapy vydržela: „Kdo přiměje lidi, aby v chladné sezóně šli nad svou nosnost, neměl by se divit, že se lámou“ (Vaculík 1979). Avšak zůstává velký prostor pro zbytek populace, jež by měla svým poctivým životem oponovat nemorálnímu režimu: „Za takových okolností má cenu hrdinského skutku každý kousek poctivě udělané práce, každý projev neúplatnosti, každé gesto dobré vůle, vybočení z chladné rutiny nebo krok a pohled bez masky“ (ibid.).

Podle Strnadova hodnocení došlo v 70. letech k morálnímu selhání, když většina populace opustila principy, k nimž se mnozí halasně hlásili v období bezprostředně po srpnové okupaci. Český i slovenský národ se nechal normalizovat, za cenu nulové angažovanosti ve veřejných věcech získal relativně slušnou životní úroveň. Strach o děti, vlastní budoucnost nebo postavení vedl většinu společnosti k rezignaci na veřejné působení. Strnad sice všechny tyto důvody chápe, ale zásadně s nimi nesouhlasí: „Mezi mlčenlivou přetvářkou a aktivní kolaborací je pouze kvantitativní rozdíl. Nikoli kvalitativní“ (Strnad 1978b). Kontrast mezi mlčící většinou udržující režim při životě a několika odvážnými odhodlanými se postavit zlu se zvýraznil po zveřejnění textu Charty 77 a seznamu jejích signatářů, u nichž Strnad oceňuje obzvláštní odvalu, s níž vstoupili do konfrontace s režimem i s vědomím následků pro sebe a své blízké. Všimá si také disproporce mezi počtem chartistů a počtem podpisů pod takzvanou Antichartou (Strnad 1978a). Strnadův nekompromisní morální dualismus naráží na limity při snaze o pochopení reality normalizační společnosti v širším kontextu. Z pohledu komplexních studií individuálního jednání v totalitních režimech působí takový kategorický soud redukcijním dojmem. Koncepty jako *šedá zóna* (Levi 1993) nebo *analýzy života v pravdě a předstírání* (Havel 1990; Bělohradský 1991) ukazují, že hranice mezi pasivní rezistencí, oportunismem a vynucenou kolaborací mohla být často neostrá a situačně proměnlivá.

Je-li Jaroslav Strnad přístupný porozumění, nikoli však přijetí, modu vivendi mezi režimem a masou obyčejných občanů, jeho pochopení mizí zcela v případě veřejně působících jedinců s vlivem na veřejné mínění, a zejména někdejších proponentů režimu, kteří po roce 1968 prozřeli, rozpoznali své někdejší chybné postoje a projevíli vůli postavit se do čela protirežimní opozice. S jasným odsouzením se vyjadřuje k odvolání podpisu pod dokumentem Dva tisíce slov vědcem a básníkem Miroslavem Holubem, za nímž tuší vlastní hmotné zájmy autorovy. Klade do protikladu *zbabělé gesto* básníkovo s osudy jiných vědců, právníků atp., kteří pro svůj zásadový postoj museli skončit ve svých profesích. Holubovo počínání není jenom popřením osobní integrity, ale také znevažováním jeho veršů, zvláště těch tematizujících smrt Jana Palacha, a tak Strnad ironicky glosuje: „Lidová moudrost nás učí, že je lepší vrabec v jisté hrsti partaje než Holub na nepohodlné a nebezpečné střeše důslednosti a citem utužené páteře“ (Strnad 1973). Analogicky hodnotí i případ spisovatele Bohumila Hrabala a jeho sebekritiky z poloviny 70. let motivované snahou o povolení publikování.

Při četbě seznamu signatářů Charty 77 si Strnad všimá skutečnosti, že mnoho podpisů patří někdejším komunistům, kteří dokonce pomáhali instalovat komunistický režim v Československu po roce 1948. Někteří z nich následně působili v exilu a měli tendenci stavět se do role mluvčích či reprezentantů exulantů, chtěli vstupovat do exilových organizací a hovořit za ně. Strnad jim nijak neubírá právo podepisovat protirežimní dokumenty nebo odejít do exilu, ale s vědomím jejich viny považuje za nepřijatelné, aby se angažovali ve veřejných funkcích, byli mluvčími i těch, kteří proti komunismu vždy silně vystupovali. Možnost pochopení pro někdejší poklesky či odpuštění těmto osobám považuje za krajně problematickou, dokonce nemožnou: „Stanovme jasně: bez února 48 by nebylo, by nemuselo být srpna 68. Stanovme dále: právě tak jako se nedoporučuje nalévat nové víno do starých měchů, není reálné a rozumné očekávat spásu od soudruhů, byť byli kajícími nejekajícnějšími a byť se své víry odřekli /mnozí jí dodnes zůstávají věrni/. [...] Je tedy dost logické, že exulanti, kteří opustili své domovy ne toliko z odporu k okupaci, nýbrž proto, že nemohou pod jakýmkoli komunismem volně vydechnout, budou považovat za své zástupce spíše nesoudruhy než soudruhy“ (Strnad 1978a).

Otázku odpuštění jedincům, kteří se přičinili na instalaci a udržování komunistického režimu, podrobuje Strnad hlubšímu rozboru. Na jednu stranu staví nezpochybnitelnou vinu těch, kteří mučili při výsleších podezřelé a posílali vězně do komunistických věznic a pracovních

táborů, profitovali z privilegií funkcí zajištěných působením v komunistické straně. Na druhé straně vnímá pokus těchto provinilců o jakési pokání a nesporné zaujetí pro boj se společným nepřítelem v Československu. Z jeho vyjádření ale vyznívá znechucení nad nutností provádět tyto soudy, neboť jak bylo uvedeno výše, osobně je přesvědčen o jejich nesmazatelné vině: „Kdo určí proporci slušnosti a nesmiřitelnosti? Kde je mez nechutnosti? Zná ji vůbec někdo?“ (Strnad 1979b). Příkladem pars pro toto jsou osudy spisovatele Pavla Kohouta, k jehož osobě se Strnad opakovaně vrací. Považuje jej za jedince, který nikdy nebyl schopen nahlédnout svou minulost aktivního budovatele komunistického režimu, jenž se teprve po roce 1970 stal disidentem. Navíc jeho útrapy, o nichž opakovaně píše, jsou nesrovnatelné s těmi, které museli prožít vězni v 50. letech. Kohout se odvolává na svoji někdejší nezralost a nezkušenost, ale pocit viny necítí, proto Strnad ironicky uzavírá: „Je prostě, abych mluvil hrabalovsky, jednička v trpění a hrdinství, v charakteru a nepoddajnosti“ (Řehoř 1988).³ Svoji kritiku Kohouta a jeho veřejných vystoupení v čase stupňuje a ta dosahuje vrcholu po roce 1989, kdy padá důvod tolerance někdejších komunistů z důvodu společně vedeného boje proti totalitě. Strnadovi připadá nelogické, že i ve svobodných poměrech promlouvají do veřejného života stále jedinci, kteří si tak mocně s minulým režimem zadali. V textu reagujícím na Kohoutův román *Hodina tance a lásky* rozpoznává toto dílo jako autorovu „[...] omluvu pro kolaboraci s komunistickým režimem [...]“, a přidává radu pro jedince, kteří spolupracovali s komunisty a včas nerozpoznali svoji chybu: „Takovou skvrnu se sebe nesmyjí ani lučavkou královskou. Snad nikdo nežádá hlavy těch tleskajících při zatýkání a popravách. Ale znovu prosím: Aspoň držte hubu!!“ (Řehoř 1990).

K tématu odpouštění se vrací ještě naposledy v osobní vzpomínce věnované udílení státních vyznamenání prezidentem České republiky v roce 1998, kdy se na pódiu sešel s dalšími spoluočenenými Jiřím Pelikánem a Emilem Zátopkem. Všimá si, že u prvního jmenovaného životopisec zapomněl na jeho roli při vyhazování studentů z vysokých škol v 50. letech a u Zátopka chybí zmínka o jeho podpisu pod dopisem schvalujícím popravu Milady Horákové: „Měl jsem, čekaje na presidentův příchod, věru dost látky k přemýšlení o tom, jak snadno se v Čechách zapomíná i na největší, nejohroženější viny...“ (Strnad 1998).

Nabízí se otázka, z jakých pozic a na základě jakého oprávnění stanovuje Strnad striktní nároky na exulanty, domácí obyvatelstvo a volá po ostrakizaci jedinců, kteří se aktivní spoluprací s režimem kompromitovali? Možná odpověď se skrývá v nesouhlasné reakci na někdejší prohlášení Václava Havla ohledně odpovědnosti všech občanů za udržování normalizačního režimu v Československu.⁴ Strnad připomíná, že on stejně jako další političtí vězni nikdy od samého počátku s komunisty nespocoval (Strnad 1993). Ba co více, vždy proti diktatuře aktivně vystupoval, což bylo příčinou jeho uvěznění. Ztratil naději na dobře zajištěné postavení soudce, bez vyhlídky na hmotný zisk riskoval, pomáhal bojovat stejně jako v období okupace proti nastupující rudé totalitě a nakonec beze všeho zajištění odešel z republiky. Je-li tedy mravokárcem, pak takovým, který svými vlastními činy doložil, že lze trvat na pevných postojích a že jeho morální apely nejsou jen prázdnou proklamací. Nakolik je možné či spravedlivé žádat tytéž oběti

³ Strnadovo vymezování se vůči Kohoutovu pojetí vlastní role v kulturní politice 50. let nebylo v českém intelektuálním prostředí nijak ojedinělé a často navazovalo na již dříve artikulované výhrady. Např. argumentaci v mnohém analogickou té Strnadově formuloval již v polovině 60. let Ferdinand Peroutka, když jízlivě konstatoval, že: „Kohout je prostě člověk, jenž pro své chování najde v každé době přijatelné vysvětlení“ (cit. dle Kosatik 2001, 218), čímž poukazoval na autorovu ideovou tvárnost a schopnost přehlížet ty aspekty skutečnosti, které zpochybňovaly jeho momentální postoje. Srov. též k reflexi Kohoutových beletrizovaných autobiografií (Hanuš 2007) a komparaci pozdějšího vztahování se k mladickému zaujetí komunistickou ideologií českých intelektuálů (Hrubý 2017).

⁴ Byť se Strnad sám v podobném duchu vyjadřuje – viz výše.

od většiny společnosti, je diskutabilní, k čemuž, jak bylo uvedeno, nakonec Strnad také dospěje, ale výjimky ze soustavy svých základních hodnot přesto nepřipouští.

„NAPROSTO CHYBNÝM SMĚREM SI TO HNED PO VÁLCE NAMÍŘILA ČESKÁ A SLOVENSKÁ SRDCE...“

Začátek tragického osudu Československa spatřuje Strnad daleko dříve nežli v únoru roku 1948 (Strnad 1995). Příčiny pozdějších dějů spočívají v nedůsledném lpění na demokratických zásadách, jež byly mnohokrát obětovány pro vidinu, jak se následně ukázalo, krátkodobého profitu politického nebo majetkového. Omezení volné politické soutěže dohodnuté v Košicích a neústavní poválečné vzdání se Podkarpatské Rusi byly prvními, ale citelnými zásahy do hodnot, které stály v základech první Československé republiky. Tzv. malý retribuční dekret prezidenta republiky pak byl podle Strnada zřejmým pošlapáním právních zvyklostí (zejm. svou retroaktivitou) a příčinou mnoha lidských tragédií. Strukturní zásahy do soudní moci otevřely prostor pro mnohem mohutnější porušování zákonnosti v 50. letech. Výrazným a určujícím motivem těchto aktů byla pomstychtivost, jež byla mnohdy namířena proti nevinným obětem. Místní tribunály často sloužily k vyřizování osobních účtů, aniž by bylo třeba předkládat důkazy, neexistovala skutečná možnost odvolání. Naopak stranou diskuse zůstala *přepilná práce v továrnách* mnoha Čechů, jíž de facto udržovali při životě nacistickou vojenskou mašinerii.

V duchu této argumentace dospívá Strnad k odmítnutí odsunu a kolektivní viny sudetských Němců (tamtéž). Právníké vzdělání mu nedovoluje odsoudit jedince, u nějž nebylo nade vše pochybnost dokázáno, že se jakkoli provinil. Poválečná situace umožňovala soudit podle práva individuální činy. Nehrozilo již riziko z prodlení, přestože se dalo předpokládat dlouhé trvání takových tribunálů. Nebylo v žádném ohledu třeba vydávat nová nařízení, ani hledat nestandardní řešení. Odsun jako trest za předchozí podíl sudetských Němců na rozbití republiky a vyhnání Čechů z pohraničí považuje za lichý. Strnad si je jist, že pokud by Hitler nevsadil na sudetskou kartu, jistě by si našel jinou záminku pro napadení Československa (Strnad 1980). A pak je tu morální hledisko: splátka za oplátku patří do klukovských her. Češi by měli chtít být lepší než nacisté. Rovněž tuší za odsunem majetkový motiv: „Argumentovat, že onen nelidský plán schválily vítězné mocnosti, je zavírat oči před skutečností, že ho do poslední mrtvé prováděli Češi. To vraždili Češi, zaslepení národní touhou po mstě, po docela nízké, podlé mstě a někde i vidinou uprázdněné vilky, polí, tak náhle bez hospodáře“ (Strnad 1995). Je zřejmé, že tyto Strnadovy postoje vyvolaly mnohé nesouhlasné a rozhořčené reakce (srov. *Zpravodaj* 6/1995), podobné diskusím, jež byly v 80. letech na totéž téma vedeny na stránkách exilových časopisů *Svědectví* a *Právo lidu*. Všechny nezákonnosti, zločiny, pošlapávání svobod vedly nakonec podle Strnada k mravní a politické situaci, která umožňovala snadné provedení komunistického puče.

ZÁVĚREM

Analýza publicistické tvorby Jaroslava Strnada v exilovém časopise *Zpravodaj* umožnila nahlédnout klíčové tematické oblasti, jimiž autor reflektoval dobovou realitu, vždy s přesahem k obecnějším otázkám morálky, svědomí a lidské existence. Vzhledem k tomu, že Strnadova publicistika pokrývá dlouhé období od počátku 70. let až po konec let 90., reagují jeho texty na aktuální události a proměňují svoje akcenty. Období let 1973 – 1977 je typické zacílením na změny společenského klimatu v Československu a kritikou (místy ironickou) slabých lidských charakterů podléhajících vnějšímu tlaku. Definuje také některé zásady, jež mají být uplatňovány pro život v pravdě bez ohledu na to, zda jedinec zůstal ve vlasti, nebo odešel do zahraničí. V závěru 70. let se Strnad koncentruje na situaci chartistů a na reakce státních orgánů, které Charta 77 vyvolala. Jasně rozdělení společnosti

na malý počet aktivních odpůrců režimu a převažující většinu normalizovaných občanů umožňuje autorovi zaujmout kategorické stanovisko. To spočívá v morální podpoře první skupiny a v odsouzení kolaborantů s režimem, za něž v zásadě považuje všechny, kteří svou nečinností nebo tichou podporou umožňují jeho další existenci. V 80. letech se Strnad opakovaně vrací k tématu dopadu normalizace na mentalitu společnosti, k otázce postavení exilu a také ke kritice některých západních politiků, kteří věří v možnou spolupráci s východoevropskými režimy. Prohlubuje se Strnadova skepse a kritičnost, zesiluje se také pocit odcizení a objevuje se náznak melancholie. Po pádu komunismu se Strnadovy texty projevují nadšením, radostným očekáváním pozitivních změn ve společnosti, které je ale velmi brzy vystřídáno obavami a rozčarováním z polistopadového vývoje. Negativně reflektuje zejména zapojení někdejších aktivních komunistů do vedoucích politických či hospodářských pozic ve státě a přetrváváním charakterových vlastností u části společnosti, jež se vyvinuly v normalizovaném Československu. Přestože se tedy Strnadova tvorba v čase proměňuje, její konstantou zůstává důraz na pevný morální postoj, osobní integritu, zodpovědnost za vlastní činy a kritický pohled na všechny totalitní režimy.

Strnadův striktní morální dualismus může být vnímán jako zjednodušující. Jak bylo doloženo, autor si je tohoto limitu své argumentace vědom. Je-li však jeho protivníkem zločinný režim, jehož fungování je neodmyslitelně spojeno s tichou podporou či tolerancí většinového obyvatelstva, pak nepřiměřené ohledy a omluvy jednání jednotlivců, které establishment ve svém působení legitimizují, jen přispívají k jeho dalšímu pokračování. I tímto apelem na přiznání odpovědnosti každému jednotlivci za své každodenní počínání může být Strnadova publicistická tvorba blízká současnému čtenáři.

SUMMARY

This article analyses Jaroslav Strnad's journalism in *Zpravodaj*, revealing his consistent moral stance on exile. Strnad defined exile as a moral imperative, demanding integrity and resistance to communism. His work, though rooted in exilic experience, offers a broader reflection on morality, responsibility, and freedom in the 20th century, marked by both sharp critique and nuanced understanding of individual choices under duress. Strnad's publicistic oeuvre, often controversial, explores key themes: ex-communists, Sudeten Germans, civic duty under normalization. The study traces the evolution of Strnad's views from early normalization to post-communism, highlighting his enduring relevance.

LITERATURA

- Bělohradský, Václav. 1991. *Přirozený svět jako politický problém: Eseje o člověku pozdní doby*. Praha: Československý spisovatel.
- Hanuš, Jiří. 2007. Zakopaný pes komunistického režimu. Pavel Kohout a možnosti memoárového žánru. In: *Dějiny – Teorie – Kritika* 4/1, 42 – 59.
- Havel, Václav. 1990. *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny.
- J.S. 1981. Cesty mohou být rozličné... In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 14/3, 18 – 19.
- Hrubý, Karel. 2017. Přerod Komunistické víry mladých intelektuálů: Mlynář, Pelikán, Kosík, Kalivoda, Klíma, Kundera, Kohout, Vaculík. In: *Dějiny – Teorie – Kritika* 14/2, 268 – 309.
- Kosatík, Pavel. 2001. *Fenomén Kohout*. Praha: Paseka.
- Kujeba, Jaroslav. 1974a. Zásady dobrého chování v exilu. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 7/9, 8 – 9.

- Kujeba, Jaroslav. 1974b. Zásady dobrého chování v exilu: dokončení z minulého čísla. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 7/10, 15 – 16.
- Kujeba, Jaroslav. 1975. Navrátilce Bonifác. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 8/6, 19 – 20.
- Kujeba, Jaroslav. 1979. Jak jsem se nadarmo těšil. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 12/1, 17 – 18.
- Levi, Primo. 1993. *Potopení a zachránění*. Praha: Mladá fronta.
- Řehoř, Pavel. 1982a. Sloupek Pavla Řehoře. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 15/3, 30 – 31.
- Řehoř, Pavel. 1982b. Sloupek Pavla Řehoře. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 15/7 – 8, 41 – 42.
- Řehoř, Pavel. 1988. Sloupek Pavla Řehoře. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 21/2, 32 – 34.
- Řehoř, Pavel. 1990. Sloupek Pavla Řehoře. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 23/4, 31 – 32.
- Slavík, Ivo. 1990. O vlastenectví, svobodě a skepsi: Rozhovor se spisovatelem Jaroslavem Strnadem. In: *Tvar* 1/29, 6 – 7.
- Strnad, Jaroslav. 1973. Pád básníka. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 6/8, 6.
- Strnad, Jaroslav. 1974a. Bilance. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 7/9, 1 – 2.
- Strnad, Jaroslav. 1974b. Co je exil. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 7/11, 1 – 3.
- Strnad, Jaroslav. 1976. Hlas legendy. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 9/3, 7 – 8.
- Strnad, Jaroslav. 1977. Kde stojí Zpravodaj? In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 10/6, 1.
- Strnad, Jaroslav. 1978a. O Chartě 77. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 11/1, 1 – 2.
- Strnad, Jaroslav. 1978b. Zpráva o stavu národů. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 11/7 – 8, 1 – 2.
- Strnad, Jaroslav. 1979a. Hrdinové. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 12/3, 1 – 2.
- Strnad, Jaroslav. 1979b. Otázka proporce. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 12/9, 18 – 19.
- Strnad, Jaroslav. 1980. Holubice v nás. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 13/6, 18 – 19.
- Strnad, Jaroslav. 1984. K diskusi v posledních číslech. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 27/6, 17.
- Strnad, Jaroslav. 1990. Redaktorovo docela soukromé slovo. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 23/6 – 7, 46.
- Strnad, Jaroslav. 1992. Co je exil? In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 25/5, 9–11.
- Strnad, Jaroslav. 1993. Zpráva z výletu. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 26/7–8, 19 – 21.
- Strnad, Jaroslav. 1995. Z pod okapu do deště. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 28/4, 2 – 3.
- Strnad, Jaroslav. 1998. K letošnímu 28. říjnu. In: *Zpravodaj: Časopis Čechů a Slováků ve Švýcarsku* 31/12, 14 – 16.
- Strnad, Jaroslav – Strmiska, František. 1999. *Panoptikum: rozhovor Františka Strmisky s Jaroslavem Strnadem o nacistech, exilu, Svobodné Evropě, literatuře a jiných důležitostech posledních let*. Praha: Torst.
- Vaculík, Ludvík. 1979. Poznámky o statečnosti: fejeton. In: *Informace o Chartě 77 [samizdat]* 2/2, 18. 1. – 15. 2., 15 – 17.

Michal Čuřín

KONTAKT

Mgr. Michal Čuřín, Ph.D.
Katedra českého jazyka a literatury
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62
500 03 Hradec Králové
Česká republika
michal.curin@uhk.cz